

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ЧУМАЧЕНКО МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 124.5:271.2–72–4]:130.2](043.3)

**МІФОЛОГЕМА СВІТЛА І ТЕМРЯВИ
В ПРАВОСЛАВНІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ**
26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Харків – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник

доктор філософських наук, професор
Панков Георгій Дмитрович,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри культурології

Офіційні опоненти:

доктор культурології, доцент
Смоліна Ольга Олегівна,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
професор кафедри філософії, культурології
та інформаційної діяльності
(м. Сєверодонецьк)

кандидат культурології, доцент
Король Денис Олександрович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
доцент кафедри культурології

Захист відбудеться «20» грудня 2018 р. о «15-30» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.01 у Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4, Мала зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розісланий: «15» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. І. Лошков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Глобальні цивілізаційні процеси, окрім науково-технічних та культурних досягнень, спричинили кризові явища – хаотично-фрагментарне прийняття світу, втрату самоідентифікації особистості, загострення міжнаціональних комунікативних зв'язків тощо. Сучасні культурні стратегії одним з головних чинників вирішення проблем розвитку цивілізації визначають гуманізацію освіти та суспільства, що засвідчує звернення до глибинних сутнісних засад християнської культури та православної культурної традиції зокрема.

Культурні трансформації зумовили зміщення акцентів у концептуалізації ключових проблем православної культури, долучили до дослідницького кола їх осмислення нові аспекти, актуалізували вивчення механізмів її формування та функціонування через з'ясування ролі міфу, міфологем, смислосимволічних, метафоро-поетичних конструктів та ін. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених православної культурній традиції, тема міфологеми світла та темряви недостатньо розроблена. Окремі її аспекти в контексті релігієзнавчої та філософської парадигм (означення загальних положень теїзму, герменевтика релігійних текстів, паламітська та ісихастська полеміка тощо) досліджені в працях М. Еліаде, А. Ф. Лосєва, С. С. Аверінцева, В. М. Лосського, Л. І. Мозгового, Є. М. Мелетинського, Г. Д. Панкова, С. С. Хоружого.

Культурологічне осмислення міфологеми світла і темряви реалізується на перетині в єдиному проблемному вимірі різних дискурсивних практик, які конструюють певну дослідницьку стратегію. Використання міждисциплінарного підходу вможливує виокремлення означених смислових конструктів – об'єкта інтерпретації з урахуванням духовного досвіду як метатексту аналітичної процедури у двох ключових аспектах – культурологічному та культурно-релігійному. Концептуалізація світла і темряви як інструментів легітимації, нормативної регуляції та соціальної координації, а також смислогенеруючих ціннісних конструктів релігійно-культурної творчості фокусує увагу на залученні міждисциплінарного плюралізму в проекції «гуманітарної граничності» культурології / релігієзнавства, культурології / філософії тощо. Це актуалізує культурологічну реконструкцію пам'яток релігійної культури (біблійний, агіографічний, молитовний, патристичний корпуси релігійних текстів) під час розкриття двох основних проблемних ракурсів. Перший – долучення об'єкта дослідження до двох різних перспектив – загальної, як складової релігійної культури, та специфічної, що полягає в особливостях репрезентації, смислових кореляціях тощо. Другий скерований на аналіз ролі міфологеми світла і темряви як «посередника», «рефлектора» суб'єктно-об'єктних відносин, що репрезентуються в контексті людина – культура. Міфологема світла і темряви є виразником фундаментальних основ християнської духовної традиції, що визначає смисложиттєву стратегію

трансцендуючої особистості, основану на духовній боротьбі та творчості в трьох проекціях – екзистенціальній, аксіологічній, семіотичній.

В аксіологічному вимірі світло та темрява сприяють формуванню ціннісної шкали християнської культури. Вони слугують маніфестантами фінальних та інструментальних цінностей та можуть бути визначені як виразники культурних еталонів, що формують поведінкові патерни, конструюють смисложиттєву стратегію особистості та виконують регулюючі функції завдяки фіксації культурних норм через проекцію двох типів ставлення – утвердження та заперечення.

У семіотичному визначенні міфологема зокрема в знакових формах виражають досвід культури, репрезентованої в релігійному корпусі текстів за допомогою мови міфопоетики, для якої характерне використання образних, метафоричних і риторичних засобів спілкування. В інтенціональній площині буття особистості міфологеми визначають ключові екзистенціали (прагнення та відречення), які формують життя особистості та певної культурної традиції. Міфологеми слугують інструментами сакралізації, розкривають закладені в релігійних текстах ідейні, ціннісні масиви, вирішують проблему втрати та пошуку самоідентичності людини. У нормативно-регулюючому механізмі культури міфічні конструкти є інструментами легітимації певної соціокультурної моделі, визначеної християнською релігійною доктриною. Вони забезпечують функціонування системи нормативно-регулюючого механізму за допомогою репрезентації сакральних санкцій, що визначають, корегують чи змінюють вектор соціального спрямування особистості, формують ключову рефлексію – досягнення святості.

Аналіз специфіки формотворчого, функціонального та регулюючого аспектів репрезентацій міфологеми світла й темряви в специфічному культурному середовищі, яке формує християнська релігійна традиція, орієнтований на протиставлення сцієнтичному підходу в тлумаченні міфу. Це актуалізує утвердження гуманістичного бачення в культурологічному вивченні означеної проблеми як специфічної форми проекції духовного досвіду особистості та релігійної традиції.

Регулювання та підтримка балансу сакрального виміру релігійної культури визначають міфологеми як інструмент стабілізації релігійної соціокультурної сфери.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає темі науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (Державний реєстраційний номер 0109U000511).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – здійснити різноаспектне культурологічне осмислення міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції.

Реалізація поставленої мети досягається вирішенням таких наукових завдань:

- проаналізувати історіографічну та концептуально-теоретичну базу дослідження;

- визначити категоріальний апарат дослідження;
- запропонувати методологію дисертаційного дослідження з урахуванням культурологічного досвіду осмислення міфу та релігійної культури;
- охарактеризувати світло і темряву як об'єкти інтерпретації в системі культурологічної аналітики;
- виявити роль міфологеми світла і темряви як засобів маніфестації осьових цінностей християнської традиції;
- з'ясувати основні функціональні властивості світла і темряви в механізмі розкриття специфіки теїстичних засад християнської культури;
- осмислити значення символіки світла і темряви в конституюванні етичного ідеалу трансцендуючої особистості;
- визначити місце світла і темряви у формуванні змісту православної аскетичної;
- розглянути основні стратегії репрезентації світла і темряви в системі нормативно-регулюючого механізму культури.

Об'єкт дослідження – православні культурні традиції. *Предмет дослідження* – міфологема світла і темряви як смислогенеруючий, соціокоординуючий ціннісний конструкт у системі формування культурних значень православної традиції.

Методи дослідження. Методологічна специфіка дослідження полягає у виокремленні культурологічної парадигми як магістральної лінії осмислення міфологеми світла і темряви, а також інтеграції дискурсивних практик релігієзнавства, філософії, соціології, психології в культурологічну аналітику, що потребує комплексного аналізу проблеми з використанням різних методологічних позицій.

Особлива увага приділена культурологічній реконструкції релігійного корпусу текстів та міфологеми світла і темряви зокрема, що ґрунтується переважно не на дескриптивному підході, а на їх інтерпретації з урахуванням метамови культурологічної науки та її проблемних сфер.

Методологічний базис роботи – поєднання аксіологічного, філософсько-антропологічного, етичного, семіотичного, діяльнісного, феноменолого-релігієзнавчого, функціонального і герменевтичного методів дослідження, адаптованих до культурологічного підходу під час вивчення біблійного, агіографічного, патристичного та молитовного корпусів релігійних текстів. Використана автором методологія дослідження є спробою апробації методологічного арсеналу культурологічної науки щодо вивчення релігійної культури.

У дослідженні використано комплекс теоретико-методологічних концепцій, які містяться в працях зарубіжних дослідників (Р. Отто, В. Дільтея, М. Фуко, Т. Бернета, Т. Бергера, К. Г. Юнга, М. Еліаде, К. Ясперса, Е. Кассіра, М. Хайдеггера, Х. Ленка, Е. Дюркгейма, Р. Барта, С. С. Аверінцева, Ю. М. Лотмана, В. М. Лосського, А. А. Пелипенка, І. Г. Яковенка, Т. С. Горячої, С. Ушакіна, О. Трубіної, А. Ф. Лосєва, Е. М. Мелетинського, Б. К. Малиновського, А. П. Забіяко, С. С. Хоружого,

Ф. Є. Ажимова, М. М. Єресько, І. І. Докучаєва, Д. П. Козолупенко, М. С. Кагана, О. М. Рукавичникова та ін.) та вітчизняних науковців (В. М. Шейка, Г. Д. Панкова, М. В. Дяченка, О. В. Кравченка, К. В. Кислюка, А. Т. Щедрина, Е. В. Германової де Діас, П. Е. Герчанівської, В. В. Лимонченко, І. П. Гудими, О. О. Смоліної, О. В. Сарапіна, І. Г. Сухіни, І. Б. Осташука, Р. В. Демчук, О. І. Кобзар, К. М. Вергеласа, О. Г. Рощенко та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів. Завдяки використаній міждисциплінарній методології, яка ґрунтується на культурологічному підході із залученням різних дискурсивних практик, здійснено комплексне наукове дослідження міфологеми світла і темряви в традиції православної культури з урахуванням попередніх розвідок під час аналізу означених символічних конструктів у вимірі християнської релігійної культури. За допомогою методологічного арсеналу культурології обґрунтовано значення міфологеми світла і темряви в православній культурі, осмислено роль окреслених смислосимволічних конструктів у контексті культурного феномену релігійної творчості та нормативно-регулюючого механізму релігійної традиції. На основі означених концептів розкрито специфіку культурологічної реконструкції релігійного корпусу текстів, що оснований на його інтерпретації згідно з проблемними питаннями і метамовою культурології.

Уперше:

– з позицій культурологічної аналітики запропоновано інтерпретацію міфологеми світла та темряви, досліджено роль цих смислосимволічних форм у контексті культурного феномену релігійної творчості;

– осмислено культурологічну специфіку (у феноменологічному, аксіологічному, семіотичному, нормативно-регулюючому проблемних аспектах) та семантику смислових проєкцій міфологеми світла і темряви, репрезентовану через систему їх функцій у християнській релігійній традиції, що надає змоги кваліфікувати їх як функціонально затребуване культурою явище;

– на основі використаної автором методології дослідження та міжгалузевого підходу в проєкції культурологія / релігієзнавство доведено культуротворчу роль міфологеми світла і темряви у формуванні культурної картини світу та нормативно-регулюючого механізму християнської релігійної традиції.

Удосконалено:

– визначення ціннісного змісту релігійної культури й окремих її складових за допомогою культурологічної реконструкції релігійних текстів, що вможливило виявити джерела формування культурних еталонів як своєрідного регулятора смисложиттєвої стратегії;

– розуміння специфіки регулювання сакрального виміру культури, репрезентованого в релігійному корпусі текстів та інструментів підтримки стабільності релігійної соціокультурної структури;

– виявлення знакової специфіки формування екзистенціально-персоналістичної антропології та особливого типу трансцендуючої особистості в міфічному наративі православної культурної традиції.

Набуло подальшого розвитку:

– формування гуманістичного ставлення до міфу та його смислових десигнатів як культурної спадщини з її екзистенціальним і ціннісним змістом через розкриття його евристичної та культуротворчої ролей;

– репрезентація особливостей феноменів релігійної культури як об'єктів інтерпретації, а також культури духовного досвіду особистості як метатексту аналітичної процедури, що є перспективним для вивчення у двох вимірах – науково-культурологічному та культурно-релігійному;

– розкриття специфіки функціонування культурних каналів трансляції і легітимації цінностей релігійної культури (патристики, агіографії, релігійно-філософської літератури, міфу, молитви тощо) завдяки виявленню ролі сакрального механізму релігійної творчості у системі культурної нормативності.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження викладено й апробовано на таких конференціях: *міжнародних* – VI, VII та X міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 23–24 лютого 2016 р., 26–27 жовтня 2016 р., 24–25 листопада 2016 р.), міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 24–25 листопада 2016 р., 23–24 листопада 2017 р.), VII міжнародній науково-практичній конференції «Діалог культур : Україна – Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі» (Київ, 22–23 вересня 2016 р.); *всеукраїнських* – V всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 10 грудня 2015 р.), всеукраїнських науково-практичних конференціях молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 22–23 квітня 2015 р., 21–22 квітня 2016 р., 20–21 квітня 2017 р.), міждисциплінарній науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка «Мова. Наука. Культура» (Харків, 10 червня 2015 р.), VII міжвузівському науково-практичному семінарі «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання» (Харків, 19 січня 2016 р.), II всеукраїнській науково-практичній конференції «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку» (Дніпро, 17 листопада 2016 р.), II всеукраїнській науковій конференції «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпро, 24–25 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у 24 одноосібних публікаціях, серед яких: 2 статті – у фахових виданнях України, 6 – у виданнях, що входять до наукометричних баз, 2 статті – в інших виданнях, 14 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації зумовлена специфікою об'єкта дослідження, логікою та послідовністю вирішення поставлених завдань і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел – 435 позиції (на 40 сторінках) та додатку (на 4 сторінках). Додаток містить список публікацій здобувача за темою дисертації, відомості про апробацію результатів дисертації. Загальний обсяг дисертації – 224 сторінок. Основний текст викладено на 180 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, доведено її актуальність, розкрито зв'язок з науковими планами, програмами, темами, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання і методологію дослідження, сформульовано наукову новизну роботи, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації автора та структуру дисертації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи»** висвітлено історіографію проблеми, визначено теоретичні й методологічні основи, уточнено термінологічний апарат.

У підрозділі 1.1 *«Міфологема світла і темряви в різноманітті концептуальних підходів»* визначено ключові підходи щодо осмислення міфологеми світла і темряви – християнсько-теологічний (апологетика), ідейну основу якого становлять теоцентризм, провіденціоналізм, ревелюціонізм (Діонісій Ареопатит, Августин Блаженний, Григорій Богослов, Єфрем Сирін, Іоан Лествичник, Симеон Новий Богослов, Григорій Палама, Дмитрій Ростовський, Феофан Затворник, С. М. Булгаков, Г. М. Дяченко, М. О. Бердяєв, С. В. Булгаков та ін.), та світсько-академічний (раціоналістична критика), який позбавляє ключові проблемні питання надприродного змісту та розглядає їх у контексті культури (С. С. Хоружий, Л. І. Мозговий, Г. Д. Панков, В. С. Горський, Ю. І. Сватко, О. Б. Киричок, В. В. Жайворонюк, В. П. Коцура, І. П. Гудима та ін.). Визначено джерельну базу дослідження, що представлена біблійним, агіографічним, патристичним та молитовним корпусами релігійних текстів.

У підрозділі 1.2 *«Методологічні аспекти культурологічного дослідження міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції»* виокремлено загальні методологічні засади, розглянуто комплекс дослідницьких методів та підходів. Реалізація мети і завдань дослідження потребували долучення міждисциплінарних методологічних засад під час осмислення міфологеми світла і темряви, а саме: філософсько-антропологічного, аксіологічного, семіотичного, діяльнісного, функціонального, герменевтичного, феноменологічного, естетичного. Особливу увагу приділено концептуальним працям В. Дільтея, М. Хайдеггера, М. Фуко, К. Ясперса. Методологічною основою дослідження є *культурологічний підхід*, що надало змоги кваліфікувати міфологему світла і темряви як функціонально затребуване культурою явище.

У підрозділі 1.3 *«Поняттєво-категоріальний апарат дослідження міфологеми світла і темряви в контексті міждисциплінарного підходу»* виокремлено основні категорії та поняття дисертаційної роботи, розглянуто теоретичні положення вітчизняних та зарубіжних учених (І. І. Капріцин, В. І. Воловик, Г. Д. Панков, А. Т. Щедрін, І. В. Костюк, І. Б. Остащук, О. В. Сарапін, Т. В. Гаврилюк, О. Ю. Іванова, О. Ю. Ільїнова, О. В. Пономаренко, А. М. Круталевич, О. Ф. Лосєв, Є. М. Мелетинський, А. П. Забіяко, Р. Отто, М. Еліаде, Х. Ортега-і-Гассет та ін.). Акцентовано на необхідності критики сцієнтичного підходу в процесі вивчення такого культурного явища як міф, міфологема, що є одними з ключових понять дослідження, виконують виняткову соціальну та культурну ролі та є особливим видом духовної творчості й культурної пам'яті.

У другому розділі **«Символіка світла і темряви як засоби маніфестації ключових цінностей християнської культури»** розкрито специфіку долучення міфологеми світла і темряви до формування ключових цінностей християнської культури.

У підрозділі 2.1 *«Світло і темрява як культуротворчі механізми розкриття специфіки теїстичних засад християнської культури»* визначено, що міфологема світла і темряви в засадничій матриці конфесійного міфу є інструментом концептуалізації та апологетичного обґрунтування його основних ідейних надбудов. Світло і темрява в сакральному просторі біблійних текстів, агіографічному та патристичному корпусах релігійних текстів – це формоутворюючі елементи теологічних концепцій творення, які виокремлено як ключові системні елементи розкриття міфічної апологетики ідеї Бога, що здійснюється завдяки репрезентації дискурсу влади.

Доведено, що міфологема світла є смислосимволічним засобом трансляції теїстичної парадигми в проекції соляризації ідеї Бога, догмату троїчності, теїзації символу сонця. На основі культурологічного аналізу релігійного корпусу текстів виокремлено міфологему світла і темряви як механізм розкриття специфіки теїстичних засад християнської культури в кореляції з провідною ідеєю православної традиції – христоцентризмом.

У підрозділі 2.2 *«Роль символіки світла і темряви у формуванні трансцендуючої особистості як антропологічної моделі в культурі»* з'ясовано, що символіка світла і темряви є проекцією досвіду трансцендування, який необхідно розглядати як модифікацію антропологічних практик. Використано наукові розвідки К. Ясперса, Е. Кассіра, Х. Ленка, М. Фуко, К. Леві-Строса, Г. Д. Панкова, К. М. Вергеласа, О. М. Рукавичникова, Т. В. Гаврилюк, Т. С. Горячої, А. С. Жаловаги, Л. І. Мозгового, В. В. Лимонченко та ін., присвячені проблемам християнської антропології та релігійної свідомості. Виокремлення релігійних різновидів актів трансцендування в проекції смислосимволічного потенціалу світла і темряви слугує підґрунтям для осмислення не тільки концептуальних засад смисложиттєвої стратегії устремління до ідеалу як сенсу рефлексії, але й християнської культурної традиції загалом. Визначено, що зіставлення шифрів трансцендентного –

онтології у світлі, темряві, краху – основа для розкриття механізмів конструювання культурних еталонів паралельно з багаторівневими аксіологічними пластами християнської традиції.

У підрозділі 2.3 *«Міфологема світла та темряви в контексті молитовної практики як культурного каналу трансценденції»* з'ясовано, що культурологічна інтерпретація смислосимволічних, міфо- та метафоропоетичних конструкцій світла і темряви в проекції молитовних практик є підґрунтям для інтерпретації та реконструкції молитви – важливого каналу трансляції і легітимації цінностей християнської традиції.

Осмислення міфологеми світла і темряви дозволило розглянути молитву як культурний канал у двох концептуальних вимірах: а) культурний провідник екзистенції; б) культурний провідник волі традиції (формування ритуально-діяльнісних патернів, що відзеркалені в принципі, як необхідно молитися). Це актуалізує два аспекти осмислення молитви – персоналістично-екзистенціальний та соціокультурний (нормативно-регулюючий вимір молитви). Перший проблемний вимір пов'язаний з осмисленням трансценденції, другий – з молитвою як фактором інтеграції в традицію та підтримання в її системі соціокультурного порядку.

У третьому розділі «Концепти світла і темряви як чинники формування ціннісного виміру соціокультурного середовища» досліджено особливості репрезентації світла і темряви як чинників формування ціннісного виміру соціокультурного середовища.

У підрозділі 3.1 *«Роль світла і темряви в семіотизації аскетичної аксіології»* визначено, що міфологема світла і темряви є механізмом формування системи цінностей та утвердження культурних зразків як механізмів регулювання смисложиттєвої стратегії особистості під час зіставлення з пропагованим християнською традицією аскетичним ідеалом. У християнській традиції духовний розвиток особистості та зусилля на досягнення ціннісної ідейної домінанти – святості концептуалізуються в просторі аскетичності, що є своєрідною соціокультурною тактикою досягнення зазначеного ідеалу (М. Фуко, С. С. Хоружий, Г. Д. Панков, О. О. Смоліна, В. С. Горський та ін.).

У підрозділі 3.2 *«Символ світла як засіб конструювання культу святих у християнській культурі»* з'ясовано, що в християнській культурній традиції фіксація пріоритетних цінностей, реалізованих у певній смисложиттєвій стратегії, зосереджена в культурі святих, який слід визначити як соціокультурний еталон абсолютизованої досконалості (та уявлень, пов'язаних з нею відповідно до християнського світобачення), що звеличує носіїв та творців цієї культури над буденною (профанною) реальністю, долучаючи до розряду сакрально значимих. На основі детально опрацьованих джерел (Афонський, Древній, Києво-Печерський, Соловецький, Троїцький, Святогірський патерики, окремі житія святих, патристика та ін.) визначено, що міфологема світла у смисловому вимірі релігійного корпусу текстів є сакралізованим аксіоконструктом у формуванні, трансляції та апологетиці образів святих подвижників. Вектор

змістового потенціалу світла і темряви в різних видах духовної творчості (сакралізації, міфопоетизації) спрямований на динамічне смислотворення, що слугує важливим культурним інструментом конструювання соціокультурного простору й особливого культурного образу – святого. Створений за їх допомогою ойконос виконує роль культурного еталону, що є необхідною умовою збереження, репродукування та трансляції аксіологічних засад християнської культурної традиції.

У підрозділі 3.3 «Світло і темрява в системі нормативно-регулюючого механізму культури» визначено: міфологема світла і темряви долучена до сакрального механізму соціокультурного регулювання, що актуалізує осмислення магістральних ліній формування нормативно-регулюючого механізму християнської культури, трансльованих у релігійному корпусі текстів. У концептуальну основу дослідження аспекту культурної нормативності в православній традиції покладено праці Т. Бергера, І. Г. Сухіни, Г. Д. Панкова, А. А. Пелипенка, І. Г. Яковенка та ін.

Міфологема світла і темряви ілюструє динаміку функціонування нормативно-регулюючої системи християнської релігійної культури в аспекті есхатологічної перспективи (питання про кінечну долю людини, зіставлення її смисложиттєвої стратегії та конфесійних норм і цінностей, ймовірність вічного блаженства чи потойбічної відплати). Слугуючи безпосереднім інструментом механізму релігійної фасилітації, світло і темрява виконують не тільки регулюючу, а й дидактичну функції, які входять до соціокультурного механізму регулювання. Регулювання всіх елементів сакрального соціокультурного виміру, підтримка балансу між ними за допомогою аксіоконструктів світла і темряви виокремлюють їх як інструмент підтримки стабільності релігійної соціокультурної структури.

ВИСНОВКИ

На основі міждисциплінарної методології, яка ґрунтується на культурологічному підході, із залученням різних дискурсивних практик здійснено комплексне наукове дослідження міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції з урахуванням попередніх розвідок під час аналізу означених символічних конструктів у вимірі релігійної культури. З позицій культурологічної аналітики розширено інтерпретацію міфологеми світла і темряви, осмислено роль цих смислосимволічних форм у контексті культурного феномену релігійної творчості. На основі означених метафоро-поетичних елементів розкрито специфіку культурологічної реконструкції релігійного (біблійного, агіографічного, патристичного, молитовного) корпусів текстів, що базується на їх інтерпретації відповідно до проблемних питань і метамови культурології із використанням міжгалузевого підходу. Акцентовано на необхідності нівелювання сцієнтичного дискурсу під час аналізу релігійної культури, зокрема міфологеми світла й темряви. Запропоновано й обґрунтовано позицію щодо з'ясування можливої семантики втілень світла і темряви як «екскортерів» та виразників духовного

досвіду особистості, що детермінує інтерпретацію цінностей, ідеалів і регулятивів, ними репрезентованих. Досягнення поставленої мети дослідження дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Міфологема світла і темряви є смислогенеруючим, соціально координуючим ціннісним конструктом у механізмі формування культурних значень християнської традиції, а також специфічною формою проекції духовного досвіду особистості в контексті суб'єктно-об'єктних відносин людини і культури.

2. Проаналізовано історіографічну та концептуально-теоретичну базу дослідження, виокремлено два основні підходи в осмисленні міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції. Для першого, християнсько-теологічного, підходу (апологетики) характерне залучення смислосимволічного та метафоро-поетичного потенціалу світла і темряви до виміру духовної творчості в проекції відносин Бог → Людина, Людина → Бог, а розкриття теоретичної концептуалізації та осмислення означеної теми репрезентовано виключно на основі узгодження її з принциповими позиціями богословської думки. Для другого, світсько-академічного, підходу (раціоналістичної критики) властиве зміщення основних проблемних акцентів, що розглянуті в поданому дослідженні, з надприродного середовища у вимір культури. Це свідчить про нову осьову модель відносин Культура → Людина, Людина → Культура, а смислосимволічні конструкти світло і темрява використано з метою виявлення джерел релігійної творчості, конструювання смислового виміру християнської духовної традиції та формування, функціонування нормативно-регулюючого механізму культури.

3. Запропонована методологія дослідження основана на поєднанні різних дискурсивних практик та підходів (філософсько-антропологічного, феноменологічного, діяльнісного, аксіологічного, герменевтичного, семіотичного та функціонального). Вона виявляє наукоємні культурологічні потенції під час осмислення пам'яток релігійної культури та засвідчує роль міфологеми світла і темряви в релігійно-культурній творчості, конструюванні й дієвості нормативно-регулюючого механізму релігійної культури. Культурологічна специфіка і зміст міфологеми світла і темряви розкриваються через систему їх функцій у християнській релігійній традиції та надає змоги кваліфікувати означені смислові конструкти як функціонально затребуване культурою явище. У релігійних текстах осьовими функціональними напрямками міфологеми світла і темряви є: аксіологічна функція – репрезентація фінальних та інструментальних цінностей християнського релігійного універсуму, конструювання культурних еталонів; компенсаторна функція – урівноваження антитетичної, дуалізованої профанним виміром онтологічної цілісності особистості, гармонізація соціокультурного середовища, у якому перебуває людина, за допомогою певного ідейного змістового навантаження (ідея спасіння, вічного життя, блаженства тощо); психотерапевтична функція – трансформація душевного стану через актуалізацію аскетичних практик (смиренності, боротьби зі зневірою, розпачем тощо); функція легітимації – ратифікація християнського

соціокультурного простору та відповідної смисложиттєвої стратегії особистості через модифікацію священного (ієрофанії); регулятивна функція – формування та впровадження механізму регуляції релігійного континууму через трансформацію цінностей у їх нормативний статус, топологічну демаркацію та топологічну консолідацію, уведення сакральних санкцій та координацію життєвої лінії поведіння; інтегративна функція – репрезентація способів залучення людини до релігійної спільноти й особливостей її соціокультурної ідентифікації; функція консолідації – забезпечення внутрішньої єдності релігійної культури в синхронії та діахронії; функція соціокультурної локалізації – репрезентація відмежованості від інших релігійних спільнот; семіотична функція – знаково-символічне осмислення способів смислового утворення в релігійних текстах і релігійній культурі загалом.

4. Міфологема світла і темряви долучена до механізму спадкоємності релігійної культури, що відображається в наступному. По-перше, світло і темрява є інструментами трансляції загальноприйнятної, повторюваної (відповідно до основ християнського світобачення) та водночас унікальної смисложиттєвої стратегії особистості, особливостей її духовного досвіду – боротьби та творчості (споглядання божественного світла через акти трансцендентування, явлення божественного, сакральних санкцій, бачення темряви як прояву дій інфернальних сил тощо). Міфологема світла і темряви є також засобом збереження та актуалізації аскетичних практик на різних етапах культурного розвитку (від біблійних, священно ратифікованих настанов «бути дітьми світла, не «ходити в темряві» до їх перманентної трансляції в духовній спадщині святих Отців, духовенства та ін. на різних етапах генезису християнської культурної традиції). Наведена обставина свідчить про долучення світла і темряви до спадкоємності на загальнокультурному рівні. По-друге, зв'язок міфологеми світла і темряви зі спадкоємністю розвитку релігійної культури зумовлений її належністю до аксіологічного й етичного вимірів останньої, які становлять зміст ідейно вмотивованої та цілеспрямованої діяльності людей з подальшою передачею наступним поколінням набутого культурно-релігійного досвіду / результату. По-третє, світло і темрява в певних аспектах безпосередньо стосуються релігійного культу, з яким пов'язані протоформи культурної спадкоємності в проекції сакралізації міфічного простору, в якому перебуває особистість, її життєвого досвіду.

5. Міфологема світла і темряви реалізує смислосимволічний потенціал у системі категоріальних зв'язків («релігійна культура», «міф» та його смислові десигнати, «агіографічний міф», «сакральне», «профанне» та ін.), що є контекстуальною площиною їх осмислення. Акцентовано на одній із центральних категорій дослідження – міфі, який, на противагу сцієнтичному підходу, розглянуто як результат специфічної духовної творчості й особливий тип культурної пам'яті. Вивчення міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції спрямоване на формування гуманістичної

позиції до міфу та міфопоетичних конструктів як культурної спадщини з її екзистенціальним та ціннісним змістом.

6. Світло і темрява слугують символічним механізмом концептуалізації та апологетичного обґрунтування теїстичних засад християнської культури, що репрезентовано в таких ключових ідейних формаціях: теологічних концепціях творення та розкриття міфічної апологетики Бога-Творця; репрезентації дискурсу влади через утвердження ідеї Бога-Володаря; апологетиці біблійного монотеїзму через солярний дискурс (символічна соляризація ідеї Бога та догмату троїчності, теїзація символу сонця); розкритті ключових основ христоцентризму в проекції горизонтальної (божественної) структурної парадигми.

7. Смесисимволічні конструкти світла і темряви долучені до конституювання ідеалу трансцендуючої особистості. Вони є смислоутворюючими елементами формування теологічної антропології, репрезентованої в солярному дискурсі (символічна соляризація особистості / персоналізація (теїзація) символу сонця, соляризація етики / етизація символу сонця). Духовна генеза особистості, пов'язана з містики сприйняття світла та (або) темряви, є сакрально ратифікованою біблійним нарративом та спадковим для релігійної традиції, про що свідчить культурологічна реконструкція агіографічного, патристичного та молитовного корпусів релігійних текстів, у яких означені аксіоконстанти комутовані з парадигмою христоцентризму. Зазначена обставина дозволяє осмислити особливості конституювання ідеалу трансцендуючої особистості та шляхи утвердження персоналістичного дискурсу в християнській традиції. На основі виокремлення різновидів та градації актів трансцендування в проекції смислової семантики світла і темряви проаналізовано концептуальні засади формування специфічного типу свідомості на особистісному – конкретно персональному, та визначено характерні ознаки певної релігійної ойкумени на загальному рівнях. Залучення до аналітичного кола дослідження міфологеми світла і темряви «шифру краху» в аспекті їх зіставлення допомогло розкрити символічні механізми конструювання культурних еталонів.

8. У релігійній культурі молитовні практики розглянуто як культурний канал трансценденції. Культурологічна реконструкція молитовного корпусу текстів крізь призму міфологеми світла і темряви вможливила виокремити, по-перше, особливості формування та утвердження ідеалу трансцендуючої особистості, по-друге, можливі варіанти конструювання і апологетики ключових цінностей православної культурної традиції. У молитві, як одному з магістральних шляхів трансляції трансцендентного, світло і темрява мають специфічне метафізичне та нормативно-регулююче навантаження, що впливає на утвердження та дотримання смисложиттєвої стратегії особистості, яка відповідає вимогам християнської релігійної культури. Міфологема світла і темряви репрезентує долучення мови міфопоетики до етико-гуманістичного поля молитви через проекцію космогонічного символізму,

що свідчить про органічний синтез догматичних основ християнського світобачення та міфології.

9. Символіка світла і темряви є чинником утворення змісту православної аскетичної культури, що виявляється в трьох функціональних напрямках репрезентації означених конструктів: семіотизації аскетичної аксіології, конструюванні культу святих, дієвості нормативно-регулюючого механізму культури. Долучення міфологеми світла і темряви до формування цінностей християнської аскетичної культури концентрується навколо антропологічного дискурсу, який поєднує духовну боротьбу, духовну творчість та персоналізацію, що формують смисложиттєву стратегію та соціокультурну тактику для досягнення ідеалу. У зв'язку з означенням смисложиттєвої стратегії суб'єкта світло і темрява набувають глобального екзистенціального рівня, який орієнтує на вирішення фундаментального питання про фінальну долю людини. Смеслосимволічний та метафоро-поетичний потенціал світла і темряви розкриває специфіку осової парадигми аскетизму – христоцентризму (життя в Христі, наслідування Христа, співрозп'яття Христу). Смеслові конструкції світла і темряви дозволяють глибше осмислити релігійну концепцію жертвовності та мучеництва, виявити специфіку персоналізації подвижника через виокремлення та аналіз дискурсу травми.

10. У релігійному корпусі текстів світло і темрява долучені, по-перше, до конструювання культурних еталонів за допомогою сакралізації певного образу, по-друге, виявлення причетності до трансцендентного, по-третє, різноаспектної легітимації обраної життєвої стратегії. Органічний синтез догматичних основ християнського віровчення та міфопоетики, репрезентований у смисловому конструкті світла, слугує засобом агіографічної апологетики образу святого подвижника на локальному (конкретно персональному) та виявом культуротворчої традиції утвердження культу святих – на загальному рівнях. Звернення до аксіологічного потенціалу світла в агіографічному наративі через трансляцію різноманітних модифікацій священного підкреслює роль нуменозного у формуванні сакральної особистості праведника та підвищення його антропологічного статусу до рівня святого, що можна інтерпретувати як механізм формування культурного еталону. Зазначене має важливе значення для збереження, відтворення та трансляції ціннісних засад християнської культурної традиції. Апеляція до текстів Святого Письма в агіографічному корпусі релігійних текстів покликана підкреслити спадковість і сакральну належність життєпису святих подвижників до духовного виміру аскетичної культури, а символіка світла і темряви є засобом вираження ціннісного змісту християнської культури.

11. Смеслосимволічні проєкції світла і темряви формують та зумовлюють ефективну дієвість нормативно-регулюючого механізму релігійної культури за допомогою впливу на цінності та світоглядні орієнтири суспільства через корегування й моделювання соціальних та сакральних практик. Регуляція сакрального простору міфу, репрезентованого

в біблійному, агіографічному і патристичному корпусах текстів, здійснюється фіксацією норм, легітимованих відповідною конфесією, уведенням сакральних санкцій, репрезентантами яких є світло і темрява. Означені смислові конструкти визначають, координують чи змінюють лінію соціального спрямування особистості на досягнення ідеалу святості. Важливу регламентуючу та дидактичну функції міфологема світла і темряви виконують у контексті актуалізації есхатологічної перспективи, яка порушує важливі онтологічні питання, такі як співвіднесення та відповідність обраної смисложиттєвої стратегії особистості цінностям і нормам християнської релігії, варіативність кінечної долі та ін. Міфологема світла і темряви, регулюючи сакральний простір міфу, слугує й інструментом підтримання стабільності релігійної соціокультурної мережі. У рамках функціонування нормативно-регулюючого механізму релігійної культури міфологема світла і темряви пов'язана з релігійною фасилітацією – інтенсифікацією зміни ціннісної орієнтації особистості внаслідок актуалізації в її свідомості сакрального символу (знаку), що є репрезентантом прямого або опосередкованого божественного втручання, присутності янголів, святих чи самого Бога.

12. На основі здійсненого аналізу культурологічно осмислено роль мови метафор у конструюванні соціокультурного порядку в релігійному просторі. Цей порядок визначається та підтримується сакральним механізмом, який є системоутворюючою ланкою аксіологічної шкали традиції з характерними цінностями й ідеалами. Останні виконують нормативно-регулюючу функцію, що забезпечує стабільність соціокультурного порядку традиції. Ця обставина впливає на свідомість кожного адепта традиції та спонукає її порівнювати власний спосіб життя, смисложиттєві прагнення з прийнятими цінностями та нормами. У цьому сенсі світло і темрява є семіотичними значеннями, що використовуються для забезпечення стабільності православної традиції в її статичному та динамічному вимірах.

Дослідження, орієнтоване на культурологічне осмислення феноменології світла і темряви в ключових ідейних формаціях православної культурної традиції, не вичерпує проблемних питань, пов'язаних з християнською релігією, наприклад, щодо співвідношення її течій, виявлення тотожних та відмінних характеристик означених смислових конструктів у них тощо. Долучення до культурологічного вивчення міфологеми світла і темряви як символічних проявів духовного досвіду релігійного менталітету є перспективним з точки зору культурологічних досліджень релігійних традицій з притаманними їм ціннісним змістом та знаковими засобами реалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових та виданнях, що входять до наукометричних баз:

1. Чумаченко М. О. Аксіологічний потенціал світла і темряви в смисловому полі Старого Завіту // Культурологічна думка : щорічник наук.

праць. Київ : Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2016. № 10. С. 76–81.

2. Чумаченко М. О. Репрезентація міфологеми світла і темряви крізь призму солярного символізму християнської традиції // *Культура і сучасність* : альманах. Київ : Міленіум, 2016. № 1. С. 156–161.

3. Чумаченко М. О. Роль світла і темряви в аксіологічній площині Києво-Печерського Патерика // *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. пр. Вип. 21. Т. 2. Рівне : РДГУ, 2015. С. 3–7.

4. Чумаченко М. О. Роль світла і темряви у формуванні аксіологічного простору молитви // *Культура і сучасність* : альманах. Київ : Міленіум, 2016. № 2. С. 132–137.

5. Чумаченко М. О. Сакралізація світла як інструмент конструювання образу святого в агіографічному міфі // *Культура України. Серія : Культурологія* : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2017. Вип. 55. С. 47–58.

6. Чумаченко М. О. Світло і темрява як аксіологічні модулянти в «Лествиці» Іоана Синайського // *Культура України. Сер. Культурологія* : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2016. Вип. 52. С. 252–259.

7. Чумаченко М. О. Світло і темрява як маніфестанти етичних цінностей у Новому Завіті // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2016. № 1. С. 54–59.

8. Чумаченко М. О. Світло і темрява як шифри трансцендентного у проекції «буття в краху» К. Ясперса // *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 39. С. 74–81.

Тези і матеріали наукових всеукраїнських та міжнародних конференцій:

9. Чумаченко М. О. Агіографічний міф як специфічний культурний тип // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* : Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених (Харків, 22–23 квітня 2015 р.). Харків : ХДАК, 2015. С. 16.

10. Чумаченко М. О. Аксіологічні потенції світла і темряви в «Повчаннях про шлях до спасіння» Феодана Затворника // *Актуальные научные исследования в современном мире: X междунар. научн. конф. (Переяслав-Хмельницький, 23–24 февраля 2016 г.)*. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вып. 10, ч. 3. С. 25–27.

11. Чумаченко М. О. Міфологема світла і темряви у філософії Г. С. Сковороди // *Мова. Наука. Культура* : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-практ. конф., присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, (Харків, 10 червня 2015 р.). Харків : Міськдрук, 2015. С. 812–819.

12. Чумаченко М. О. Роль світла і темряви у формуванні сакрального образу (на прикладі життя преп. Серафима Саровського) // *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання* : Матеріали VII міжвуз. наук.-практ. семінару (Харків, 19 січня 2016 р.). Харків : Нац. Аерокосмічний ун.-т ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2016. С. 78–80.

13. Чумаченко М. О. Світло і темрява в смисложиттєвій стратегії юродства // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених (Харків, 20–21 квітня 2017 р.)*. Харків : ХДАК, 2017. С. 7–8.
14. Чумаченко М. О. Світло і темрява та проблема трансцендентної субституції новозавітного наративу // *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах : Матеріали II всеукр. наук. конф. (Дніпро, 24–25 березня 2017 р.)*. Дніпро : СПД «Охотнік», 2017. С. 113–114.
15. Чумаченко М. О. Світло і темрява як аксіологічні корелятори в «Словах преподобного Симеона Нового Богослова» // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : Матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 24–25 листопада 2016 р.)*. Харків : ХДАК, 2016. С. 20–22.
16. Чумаченко М. О. Світло і темрява як аксіологічні чинники у творчості М. О. Бердяєва // *Актуальные научные исследования в современном мире : Материалы VI международ. науч.-практ. инт.-конф. (Переяслав-Хмельницкий, 26–27 октября 2015 г.)*. Переяслав-Хмельницкий, 2015. Вып. 6, ч. 3. С. 17–19.
17. Чумаченко М. О. Світло і темрява як виразники асиметрії містичного досвіду в житійному наративі // *Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку : Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 листопада 2016 р.)*. Дніпро : Роял Принт, 2016. Ч. 1. С. 50–51.
18. Чумаченко М. О. Світло і темрява як репрезентанти сакральних санкцій в житіях святих // *Актуальные научные исследования в современном мире : Материалы VII междунар. науч.-практ. инт.-конф. (Переяслав-Хмельницкий, 24–25 ноября 2015 г.)*. Переяслав-Хмельницкий, 2015. Вып. 7, ч. 4. С. 39–40.
19. Чумаченко М. О. Світло і темрява як символи конструювання «травмованого суб'єкта» в агіографічному міфі : Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. «Діалог культур : Україна – Греція : культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі» (Київ, 22–23 вересня 2016 р.) . Київ : Міленіум, 2016. С. 197–198.
20. Чумаченко М. О. Світло і темрява як соціокультурні регулятори в християнській духовній традиції // *Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : Матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. Рівне : РІКУП НАНУ, 2015. С. 107–109.*
21. Чумаченко М. О. Світло і темрява як фактори сакралізації в житті святого Георгія Побідоносця // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття : Матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. (Харків, 21–22 квітня 2016 р.)*. Харків : ХДАК, 2016. С. 20–21.
22. Чумаченко М. О. Міфологема світла і темряви у вимірі культурологічної герменевтики // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : Матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 23–24 листопада 2017 р.)*. Харків : ХДАК, 2017. С. 24–26.

Інші видання:

23. Chumachenko M. O. The Light and the Darkness Metaphoric and Symbolic Constructs and the Issue of the “Traumatized Subject” in Hagiographical Myth // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV (17), Issue 108. Budapest, 2016. P. 19–22.
24. Чумаченко М. О. Міфологема світла і темряви в аксіологічних ученнях вітчизняних та російських філософів // Культура України : зб. наук. пр. Харків : ХДАК, 2015. Вип. 48. С. 118–127.

АНОТАЦІЇ

Чумаченко М. О. Міфологема світла і темряви в православній культурній традиції. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2018.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням міфологеми світла і темряви в православній культурній традиції. Осмислено роль смислосимволічних та метафоропоетичних конструктів світла і темряви в контексті культурного феномену релігійної творчості. Розкрито специфіку культурологічної реконструкції біблійного, агіографічного, патристичного та молитовного корпусів релігійних текстів, парадигмальним базисом якої слугує інтерпретація, основана на аналізові окремих проблемних питань і метамови культурології в поєднанні з різними дискурсивними практиками. Виявлено семантику смислових утілень світла і темряви як провідників та виразників духовного досвіду особистості, що детермінує інтерпретацію цінностей, ідеалів і регулятивів, ними репрезентованих. Доведено значимість міфологеми світла і темряви в релігійно-культурній творчості, конструюванні та дієвості нормативно-регулюючого механізму релігійної культури. Обґрунтовано рольову різноаспектність міфологеми світла і темряви (аксіологічну, компенсаторну, психотерапевтичну, легітимуючу, регулятивну, інтегративну, консолідуючу, соціокультурної локалізації, семіотичну), що дозволяє визначити їх як функціонально затребуване культурою явище.

Ключові слова: *православна культурна традиція, міф, міфологема, світло, темрява, релігійна культура, ідеал, культурний еталон, трансцендування, агіографія, патристика, молитва, аскетика, сакральне, профанне.*

Чумаченко М. А. Мифологема света и тьмы в православной культурной традиции. — Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 — теория и история культуры. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2018.

Диссертация является комплексным научным исследованием мифологемы света и тьмы в православной культурной традиции. Осуществлено осмысление роли смылосимволических и метафоропоэтических конструктов света и тьмы в контексте культурного феномена религиозного творчества. Раскрыто специфику культурологической реконструкции библейского, агиографического, патристического и молитвенного корпусов религиозных текстов, парадигмальным базисом которых является интерпретация, которая основана на анализе отдельных проблемных вопросов и метаязыка культурологии в сочетании с различными дискурсивными практиками. Выявлено семантику смысловых воплощений света и тьмы как проводников и выразителей духовного опыта личности, что детерминирует интерпретацию ценностей, идеалов и регулятивов, ими репрезентированных. Доказано значение мифологемы света и тьмы в религиозно-культурном творчестве, конструировании и действенности нормативно-регулирующего механизма религиозной культуры. Обосновано ролевую разноаспектность мифологемы света и тьмы (аксиологическую, компенсаторную, психотерапевтическую, легитимирующую, регулятивную, интегративную, консолидирующую, социокультурной локализации, семиотическую), что позволяет определить их как функционально востребованное культурой явление.

***Ключевые слова:** православная культурная традиция, миф, мифологема, свет, тьма, религиозная культура, идеал, культурный эталон, трансцендирование, агиография, патристика, молитва, аскетика, сакральное, профанное.*

M. O. Chumachenko. Mythologem of Light and Darkness in the Orthodox Cultural Tradition. — Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The thesis for a candidate degree in Cultural Studies in the specialty 26.00.01 — Theory and History of Culture. — Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv, 2018.

The thesis is a comprehensive scientific study of the mythologem of light and darkness in the Orthodox cultural tradition. The role of sense symbolic and metaphoric and poetic constructs of light and darkness in the context of the cultural phenomenon of religious creativity was justified in the presented work. The specifics of the cultural reconstruction of the biblical, hagiographic, patristic and prayer fundamentals of religious texts are revealed, the paradigmatic basis of which is an interpretation based on the analysis of individual problem issues and metalanguage of culturology together with different discursive practices. The semantics of meaning picture of light and darkness as conductors and representatives of the spiritual experience of a personality determining

interpretation of the values, ideals and regulators represented by them, is revealed. The significance of the mythologem of light and darkness in religious and cultural creativity, design and efficiency of the normative and regulatory mechanism of religious culture is proved. The role of semantic constructs of light and darkness in the formation and functioning of the normative and regulatory mechanism of religious culture was noted through the formation of a value measurement of a certain socio-cultural environment and influence on world outlook of the society, the correction of which provides modeling of social and sacral practices. Based on the analysis of religious texts, it was determined that the functioning of the sacred space of the myth is carried out on the basis of fixing the norms legitimized by the relevant confession and introducing sacred sanctions, whereof representatives are light and darkness. It is noted that the mythologem of light and darkness regulates the sacred space of the myth, as well as serves as a tool for maintaining the stability of the religious socio-cultural structure. It is determined that light and darkness in the system of normative and regulatory mechanism of culture are involved in religious facilitation and intensification of change in the value orientation of an individual as a result of actualization in its consciousness of the sacred symbol (sign) representing the direct or indirect divine intervention, the presence of angels, saints or the God himself. The role diversity of the mythologem of light and darkness (axiological, compensatory, psychotherapeutic, legitimate, regulatory, integrative, consolidating, socio-cultural localization, semiotic) is determined defining them as a phenomenon functionally demanded by culture.

Key words: *orthodox cultural tradition, myth, mythologem light, darkness, religious culture, ideal, cultural standard, transcendence, hagiography, patristics, prayer, asceticism, sacred, profane.*